

חינוך פיננסי

מושגים בנושא כלכלה - לתלמיד

יחידת לימוד שלישית

לפני שנתחיל במושגים להלן סרטון יוטיוב שחשוב שתראו...

<https://www.youtube.com/watch?v=dUmQmCQMy44>

מתוך מבט לחדשות - אפס בכלכלה, בורות בכלכלה

הפרק הראשון בסדרת הכתבות החדשה. מט"ח, עמלת סליקה, קופות גמל, טבלת סילוקין - אלו מושגים כלכליים בסיסיים, שרבים מהישראלים לא מבינים.

מי טורח שלא נבין את המושגים הללו, ומדוע? כמה כסף עושים גורמים שונים על חשבון הבורות הזו, וכמה כסף נחסוך אם נשקיע זמן מינימלי כדי להבין את המושגים הכלכליים ואת האותיות הכלכליות הקטנות?

המשימה שלכם מפורטת בחוברת התלקיט - יחידת לימוד שלישית

מושגים

1. תקציב המדינה

תקציב המדינה הוא הכלי המרכזי המשמש את ממשלת ישראל ליישום סדרי העדיפויות שלה ולקביעת רמת ההוצאה הממשלתית. תקציב המדינה מורכב מרשימת סעיפים ותת סעיפים המייצגים פעילות מסוימת. לכל פעילות כזו מקצה המדינה תקציב בחוק תקציב בהיקף הנקבע מדי שנתיים. התקציב המנוצל בכל אחד מהסעיפים משמש אינדיקציה לביצוע הפעילות לה הוקצה.

תקציבי המדינה מחולק לשלושה מרכיבים מרכזיים:

הוצאה ממשלתית – תקציבים המיועדים להפעלת המנגנון הממשלתי: קיומו של המנגנון עצמו, יישום רגולציה, קיום מערכת המשפט, הוצאות ביטחון ומשטרה, החזר חובות הממשלה ותשלומי ריבית וכדומה.

תשלומי העברה – כספים שמעבירה הממשלה ליחידים ללא קשר לייצור של סחורות ושירותים בידי אותם יחידים (כגון תשלומי הבטחת הכנסה, דמי אבטלה וקצבאות ילדים).

השקעות הממשלה – השקעות בפיתוח תשתית המיועדת להגדיל את הפעילות הכלכלית של המשק: השקעות בכבישים, נמלי ים, מתקני התפלה וכדומה. המדינה מספקת לתושבים מוצרים ושירותים בחינם, אלו הם מוצרים ציבוריים. מוצר ציבורי הוא מוצר שמספקת הממשלה, המרכזית או הרשויות המקומיות, לציבור. מוצרים ציבוריים ניתנים היכן שאין יכולת לשוק הפרטי לספק אותם באמצעי שוק, דוגמת תאורת רחוב.

שאלה? האם אתם יודעים מהו תקציב המדינה ל-2019? ובאילו תחומים התקציב בוא הגדול ביותר?

להלן תקציב המדינה לשנת 2019: מה יקבל כל משרד?

מליאת הכנסת אישרה בקריאה שנייה ושלישית את תקציב המדינה לשנת 2019 שיעמוד על 479.6 מיליארד ₪. לפי הפירוט הבא

משרד החינוך 59.6 – מיליארד שקל.

משרד הביטחון 55.2 – מיליארד שקל.

המשרד לביטחון פנים 18.3 – מיליארד שקל.

הביטוח הלאומי 46.6 – מיליארד שקל.

משרד הבריאות 38 – מיליארד שקל.

- משרד התחבורה והבטיחות בדרכים 20.3 –מיליארד שקל.
- השכלה גבוהה 11.5 –מיליארד שקל.
- הוצאות ביטחוניות שונות 10.2 –מיליארד שקל.
- משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים 7.6 –מיליארד שקל.
- רשויות מקומיות 5.6 –מיליארד שקל.
- משרד הבינוי והשיכון 5.2 –מיליארד שקל.
- תגמולים לנכים 4.8 –מיליארד שקל.
- משרד הכלכלה 4 –מיליארד שקל.
- משרד המשפטים 3.8 –מיליארד שקל.
- משרד האוצר 2.8 –מיליארד שקל.
- תמיכות בענפי המשק 2.76 –מיליארד שקל.
- משרד ראש הממשלה 2.4 –מיליארד שקל.
- משרד המדע והחלל ומשרד התרבות 2.2 –מיליארד שקל (משרד התרבות ומשרד המדע והחלל חולקים מטה אחד משותף, ובהתאם לכך תקציבם מחושב באופן משותף).
- משרד העלייה והקליטה 1.74 –מיליארד שקל.
- משרד החקלאות ופיתוח הכפר 1.8 –מיליארד שקל.
- משרד החוץ 1.4 –מיליארד שקל.
- רשות האוכלוסין וההגירה 810 –מיליון שקל.
- הכנסת 783 - מיליון שקל.
- משרד האנרגיה 619 –מיליון שקל.
- המשרד לשירותי דת 677 –מיליון שקל.
- הוצאות חירום אזוריות 475 –מיליון שקל.
- משרד הפנים 438 –מיליון שקל.
- מבקר המדינה 382 –מיליון שקל.

המשרד להגנת הסביבה 373 –מיליון שקל.

משרד התיירות 352 –מיליון שקל.

הוועדה לאנרגיה אטומית 148 –מיליון שקל.

תיאום הפעולות בשטחים 116 –מיליון שקל.

משרד התקשורת 77 –מיליון שקל.

המטה לביטחון לאומי 52 –מיליון שקל.

נשיא המדינה ולשכתו 50 –מיליון שקל.

מה ניתן ללמוד מחלוקה זו?

<https://main.knesset.gov.il/News/PressReleases/pages/press15.03.18r.r.aspx>

2. מיסים

מס- מס הוא תשלום לשלטונות הנגבה בכפייה מתושבים ומאזרחים, לצורך מימון הפעולות של השלטון. במובן הרחב המס במדינה הוא סך המשאבים אותם נוטלת הממשלה מהציבור. במדינת חוק הטלת מס נעשית באמצעות חוק, וגבייתו נעשית באמצעות רשות ממשלתית (או עירונית) שהוסמכה לכך. קיימים סוגים שונים של מיסים, ובאפשרות המחוקק לקבוע על מי להטיל מס ובאיזה שיעור כדי להגשים את מטרותיו. מס הוא תשלום המוטל כחובה על ידי רשות ציבורית בלא כל תמורה ישירה הניתנת כנגדו על ידי הרשות למשלם המס.

תפקידיה העיקריים של מערכת המיסים

- א. מימון הוצאות בתקציב הממשלה- ההכנסות ממיסים נועדו למימון הוצאותיה של הממשלה שצריכה לספק שירותים חיוניים לאזרחים לדוגמא- חינוך, ביטחון, בריאות, רווחה, תשתיות וכו'.
- ב. למיסים יש גם מטרה חברתית- מס הכנסה משמש גם כאמצעי לחלוקה מחדש של ההכנסות בין כלל תושבי המדינה כלומר להבטיח מצד אחד שהעשירים לא יעשו עשירים יותר ויותר ומצד שני שהעניים לא יעשו עניים יותר ויותר. מבעלי אמצעים גובים לכן מיסים גבוהים לעומת מיסים נמוכים מחסרי אמצעים.
- ג. המיסים משמשים גם כמכשיר להכוונת המשק- הם מכוונים למשל התנהגויות רצויות כגון הפחתת זיהום סביבתי באמצעות הקטנת מס על רכבים היברידיים, מאפשרים פיזור אוכלוסייה בעזרת הטבות מס ליישובי פיתוח (כגון בנגב או בגליל) וכו'.

פעילות:

דמיינו לכם שמחליטים לבטל את המיסים בישראל- איך לדעתכם תתנהל המדינה? אילו שירותים היא תספק? על מה היא תוותר? איך תממן את אותם שירותים?

תחומים למימון מתשלום מיסים

לפניך רשימת תחומים או נושאים בחיי בני אדם.

- א. עליך לסמן באיזה נושאים מוטלת חובה על המדינה לממן מתשלום מיסים.
- ב. את הנושאים שבחרת דרגי על פי סדר חשיבות. 1 הוא החשוב ביותר.
 1. שימור אתרים היסטוריים-
 2. תחבורה-
 3. מזון לאזרחים-
 4. נופש לאזרחים-
 5. פיתוח ישובים רחוקים מהמרכז-
 6. חינוך עד גיל 18
 7. השכלה גבוהה-
 8. תרבות כגון קולנוע/עידוד סופרים-
 9. תוספת שכר לעניים-
 10. ניקיון ברחובות
 11. ביטחון התושבים-
 12. גמילה מסמים-
 13. בריאות חינוך-
 14. פיתוח כבישים ותשתיות לתעשייה-
 15. גני משחקים ופעילות פנאי-

3. מדד המחירים לצרכן

מטרתו של מדד המחירים לצרכן היא לבחון את שינוי המחירים במשק על פני זמן ולתת מענה לשאלה הבאה: מהו השינוי הכספי הנדרש בהוצאה החודשית של משקי הבית על מנת לשמור על רמת חיים קבועה על פני זמן. מכיוון שלא ניתן למדוד באופן ישיר את רמת החיים של משקי הבית, נהוג להניח כי סל תצרוכת של משק בית מסוים מבטא את רמת החיים של משק בית זה. זו, מדד המחירים לצרכן מבוסס על בחינת השינוי על פני זמן במחירו של סל מוצרים קבוע.

האינפלציה במשק מוגדרת כשינוי במדד המחירים לצרכן. מסיבה זו, מעבר לחשיבותו **כמדד ליוקר המחיה**, מדד המחירים לצרכן הינו גורם בעל השפעה מרכזית על הכלכלה ובעל השלכות מעשיות על חיי האזרחים במדינה. המדד משמש כבסיס לקביעת ההצמדות של תשלומים שונים, כגון הלוואות ומשכנתאות, תוספות

יוקר לשכר, קצבאות ועוד. לא פחות חשוב מכך, מאחר שמטרתו המרכזית של **בנק ישראל** הינה לשמור על יעד האינפלציה במשק, המדד המתפרסם משפיע גם על המדיניות של בנק ישראל.

מדד המחירים לצרכן הוא אחד המדדים החשובים ביותר המתפרסמים על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לפיו נקבעים הצמדות שונות וניכויים מסוימים. המדד מתפרסם אחת לחודש כאשר אחוז השינוי הוא לעומת מדד של חודש קודם, מדד בנקודות ואף רכיביו השונים.

מדד המחירים לצרכן כולל מוצרים ושירותים לתצרוכת ולא לחיסכון ועל כן במדד כלולים הקבוצות הבאות:

מזון (ללא פירות וירקות)

ירקות ופירות – ירקות טריים; פירות טריים; ירקות קפואים, כבושים ומשומרים; פירות משומרים ויבשים.

דיור – שירותי דיור בבעלות דיירים, שכר דירה, הוצאות דיור אחרות (תיווך, עריכת חוזים וביטוח).

תחזוקת הדירה – חשמל, גז, מים וכדומה; תחזוקה ושיפור הבית; חומרים ומוצרים לתחזוקת משק הבית; ארנונה למגורים; שירותי עזרה לבית.

ריהוט וציוד לבית – ריהוט, ציוד חשמלי לבית, ציוד לא חשמלי לבית, כלי מיטה וחפצי קישוט לבית.

הלבשה והנעלה – מוצרי הלבשה ומוצרי הנעלה.

בריאות – שירותים רפואיים, ריפויי שיניים, תרופות ועזרים רפואיים.

חינוך, תרבות ובידור – שירותי חינוך, שירותי תרבות ובידור.

תחבורה ותקשורת – שירותי תחבורה ושירותי תקשורת.

שונות – סיגריות וטבק, שירותים אישיים וקוסמטיקה, תכשיטים ושעונים, תיקים ילקוטים וכדומה.

לכל אחת מקבוצות המוצרים והשירותים לעיל, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מפרסמת גם מדד משלו. לדוגמה: מדד ירקות ופירות, מדד בריאות וכדומה.

4. יוקר המחיה בישראל

אין משפחה שאנחנו פוגשים ולא שואלת את שאלת המיליון דולר " :איך זה הגיוני שההורים שלנו הצליחו לקנות בית וחלקם גם הצליחו לחסוך קצת לבית עבור הילדים , ואנחנו לא יכולים לחלום על בית?" ואז הם גם עונים : " זה ברור , יוקר המחיה' אנחנו נדפקנו!"

יוקר המחיה הוא מושג תאורטי המתייחס לעלות הממוצעת לצריכה של משקי הבית באזור נתון הנדרשת לשם שמירה על רמת החיים מסוימת. ואנחנו שואלים על איזה רמת חיים אתם מדברים בדיוק?

מאז קום המדינה רמת החיים בישראל עולה ברציפות. בשנת 2015 ישראל הייתה ממוקמת במקום ה-18 במדד הפיתוח האנושי (HDI) העולמי. בשנת 1997 העבירה קרן המטבע הבינלאומית את ישראל, יחד עם ארבעת הנמרים של אסיה, ממעמד של מדינה מתפתחת למדינה מפותחת. בשנת 2010 התקבלה ישראל למועדון המדינות המפותחות, הארגון לשיתוף פעולה ולפיתוח כלכלי - OECD. התמ"ג לנפש במונחי כוח קנייה בישראל (PPP) צמח בשנת 2011 ל-30,975 דולר, נתון שהציב את ישראל במקום ה-26 מתוך 183 מדינות העולם. כמו כן תוחלת החיים בישראל, לגברים ולנשים, היא מהגבוהות בעולם.

הצמיחה בתמ"ג לנפש ובפריון העבודה בשנים 2003 עד 2017 הייתה גבוהה מהממוצע במדינות המפותחות. שיעור האבטלה ירד מ-10.7% בשנת 2003 [3] ל-3.6% במרץ 2018 - הרמה הנמוכה ביותר מאז 1979.

שיעור ההשתתפות בכוח העבודה בגילאי 15 ומעלה עלה מ-54.5% בשנת 2003 ל-64.3% בספטמבר 2016 - הרמה הגבוהה ביותר שנמדדה בתולדות המדינה (רמה זהה נמדדה בדצמבר 2015 ויוני 2014).

סוכניות דירוג האשראי העולמיות העלו את דירוגי האשראי של ישראל מ- A-/A- /A2 בשנת 2003 ל- A+/A+/A1 באוגוסט 2017 - הדירוגים הגבוהים ביותר שניתנו מאז הן החלו לסקור את ישראל ב-1988.

במרץ 2017 ערכו של הריאלי של שקל ביחס לסל המטבעות הגיע לרמת הגבוהה ביותר שנמדדה מאז יולי 2001..

על אף הצמיחה הגבוהה, בישראל שיעור עוני יחסי גבוה במגזרים מסוימים שמגדיל את אי השוויון ; על פי נתוני המוסד לביטוח לאומי, בשנת 2010 24.4% מתושבי

המדינה (1.77 מיליון בני אדם) חיו מתחת לקו העוני, ו-35.3% מהילדים בישראל הוגדרו כעניים. עם זאת יש להתייחס לעובדה שקו העוני בישראל מציין עוני יחסי (Relative Poverty), ולא עוני אבסולוטי (Absolute Poverty) המוגדר בהתאם להכנסה הנמוכה ב-50% מהשכר החציוני, לכן העוני היחסי בישראל אינו קשור בהכרח לרמת החיים, אלא קשור בעיקר לאי שוויון בהכנסות אותו מודדים על ידי מדד אי השוויון בהכנסות הידוע בשם מדד ג'יני. הנתח העיקרי של האוכלוסייה מתחת לקו העוני משתייך למגזר החרדי והערבי. מדד ג'יני מציב את ישראל כאחת המדינות בעלות אי-שוויון בהכנסות מבין הגבוהים בעולם המערבי.

מתוך העיתון כלכליסט – יולי 2019

ישראל יקרה יותר מהונג-קונג וארה"ב: ישראל מדורגת במקום ה-13 במדד יוקר המחיה העולמי

אתר numbeo פרסם את הדירוג השנתי של יוקר המחיה ב-136 מדינות; ישראל ירדה ב-3 מקומות מהמקום ה-10 ל-13, אך היא עדיין יקרה יותר מהונג-קונג, צרפת ובלגיה; המדינות שהכי יקר לחיות בהן הן איי קיימן וברמודה ושוויץ

<https://www.calcalist.co.il/world/articles/0,7340,L-3766530,00.html>

המדד מתבסס על השוואת יוקר המחיה במדינות השונות של ניו יורק, והוא מורכב מכמה קריטריונים: שכירות, סל קניות בסופר, מחירים במסעדות ובברים וכוח הרכישה המקומי ביחס להכנסה הממוצעת במדינה.

5. אינפלציה

אינפלציה היא מונח כלכלי המתאר תהליך של עלייה כללית, מתמשכת וקבועה של רמת המחירים במדינה. דבר זה מביא לירידה בערך הכסף. תופעת האינפלציה מוגדרת כעליית מחירים, כלומר ירידה מתמשכת בערכו של המטבע המקומי. כוח הקנייה של המטבע פוחת, משמע התמורה המתקבלת עבור כל יחידת מטבע הולכת וקטנה. כמו כן תופעה המכונה "פיחות מתמשך" מאפיינת את ירידת ערכו של המטבע בהשוואה למטבעות של מדינות אחרות בהן שיעורי האינפלציה (מן השפה האנגלית Inflation = להתנפח, לגדול) נמוכים יותר. עם זאת, כיוון ששער החליפין (ערכו של כל מטבע ביחס למטבעות אחרים) מושפע גם מגורמים נוספים, לא תמיד רואים קשר ישיר בין האינפלציה לשער החליפין. מקרה קיצוני של אינפלציה נקרא היפר-אינפלציה (אינפלציה דוהרת) המתאר מצב בו ישנה אינפלציה גבוהה כאשר שיעור האינפלציה הולך וגדל מבלי להגיע לשווי משקל. המצב ההפוך לאינפלציה הוא דפלציה, בו קיים תהליך של ירידה כללית ומתמשכת במחירים ועלית ערך המטבע. מצב מאוזן נקרא יציבות מחירים, המתאר מצב בו אין שינוי או שיש שינוי זעיר ברמת המחירים.

מהי אינפלציה? אינפלציה (באנגלית Inflation) בהגדרה היא הקצב שבו המחירים עולים. בשנות ה-90 נסיעה באוטובוס עירוני עלתה פחות משקל אחד והיום אותה נסיעה בדיוק עולה 5.90 שקלים. למה? התשובה היא אינפלציה – תהליך של ירידה מתמשכת בערך המטבע. כשאומרים שפעם הדברים היו זולים יותר, מתכוונים למעשה לאינפלציה: עם אותו סכום כסף בדיוק, פעם יכולנו לקנות יותר ממה שאנחנו יכולים היום.

<https://finance.psagot.co.il/savings/%D7%90%D7%99%D7%A0%D7%A4%D7%9C%D7%A6%D7%99%D7%94/>

איך מודדים את האינפלציה?

בכל 15 לחודש, בשעה 18:30 בדיוק, מפרסמת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) את השינוי במדד המחירים לצרכן – שהוא למעשה האינפלציה. המדד מבוסס על מה שהלמ"ס הגדירה כסל צריכה ממוצע של משפחה בישראל. הסל הזה מורכב ממאות מוצרים ושירותים: דיור, מזון, תקשורת, תחבורה, הנעלה והלבשה ועוד. המוצרים בסל נמצאים במעקב שבועי של המדינה, והלמ"ס מחשבת באופן כללי האם סל הצריכה הבסיסי התייקר או הוזל. שינויי מחירים גדולים – כמו מהפכת הסלולר לפני כמה שנים – יכולים להשפיע בצורה משמעותית על האינפלציה בישראל. גם למחירי הנדל"ן המאמירים יש השפעה לא קטנה.

איך האינפלציה משפיעה על הכיס שלי?

"אם האינפלציה גבוהה מדי והשכר שלי לא משתנה, ככל שעובר הזמן אני יכול לקנות פחות מוצרים ורמת החיים שלי נפגעת", מסביר אורי גרינפלד, הכלכלן והאסטרטג הראשי של בית ההשקעות פסגות. "פעם השכר היה צמוד לאינפלציה אבל היום זה כמעט לא קיים, ולכן אם פתאום יש אינפלציה אנשים יכולים לקנות פחות ולקוח זמן עד שהשכר משלים את הפער". במילים אחרות: המשכורות שלנו נשחקות וכוח הקנייה שלנו יורד.

"אם האינפלציה גבוהה, בנק ישראל מנסה לחנוק אותה ומעלה את הריבית", מסביר גרינפלד. "העלאת הריבית הופכת את הפיקדונות ליותר אטרקטיביים, כי אנשים מעדיפים לקנות פחות ולהשאיר את הכסף לצבור תשואה בבנק ולהרוויח מהריבית. המצב הזה מקרר את המשק". כיום אנחנו נמצאים במצב של ריבית אפסית ולכן לא משתלם לאנשים להחזיק את הכסף שלהם בעו"ש או בפיקדונות.

למה המדינה מעודדת אינפלציה?

אינפלציה משמעותה עליית מחירים – אז למה המדינה חושבת שזה דבר בריא? במדינות המערב הבנקים המרכזיים הגדירו לעצמם יעד אינפלציה שנתי של כ-2%. "אנחנו רוצים שהמשק יצמח, שהפעילות הכלכלית תלך ותשתפר כל הזמן ושאנשים יקנו יותר", מסביר גרינפלד. "כשהכלכלה נעה קדימה המחירים עולים באופן טבעי כי האוכלוסייה גדלה, מייצרים יותר והביקוש למוצרים שונים עולה. כל עוד השכר עולה יחד עם קצב עליית המחירים אז רמת החיים נשארת אותו הדבר והמצב בריא".

מה מצב האינפלציה בישראל ביחס לעולם?

בהשוואה לכלכלות גדולות כמו ארה"ב או גרמניה, האינפלציה בישראל תזזיתית יותר. לדברי גרינפלד, "בשנים האחרונות האינפלציה בישראל הייתה נמוכה ואפילו שלילית בגלל כמה גורמים: השקל התחזק וגרם להוזלה של מרבית המוצרים המיובאים. גם רפורמות בתחום המזון צמצמו את פערי המחירים בישראל לעומת אירופה. במקביל, התחרות במשק גברה בעקבות התווספות שחקנים חדשים לשוק הקמעונאות שצברו לא מעט כוח והורידו את המחירים, במקביל לעליית כוחו של המסחר ברשת. אבל זה לא בהכרח יישאר כך, אנחנו משק קטן שבנוי על יבוא-ויצוא ומושפע מאוד משער החליפין. מדינות אחרות משפיעות עלינו יותר ממה שאנחנו משפיעים עליהן ולכן האינפלציה פה יותר תנודתית".

<https://money.ort.org.il/%D7%90%D7%99%D7%A0%D7%A4%D7%9C%D7%A6%D7%99%D7%94/>

6. אבטלה

אבטלה: כאשר חלק מגורמי הייצור האנושיים לא מועסקים. כאשר ישנם אנשים שביכולתם לעבוד ואינם עובדים הם נחשבים למובטלים, ככל שאחוז האבטלה עולה כך המשך נמצא במצב קשה, ככל שמעסיקים יותר אנשים במשק הוא נחשב למשק מפותח יותר.

האבטלה נחשבת לבעיה מטרידה ברוב המדינות, לכן זו בעיה שמתייחסים אליה ברצינות רבה ומנסים למצוא לה פתרונות.

אחוזי אבטלה – אחוז המובטלים מתוך כלל מבקשי העבודה. הרבה פעמים שומעים בחדשות או קוראים בעיתון על 9.1% אבטלה או על ירידה באבטלה. מה זה אומר? % ממה זה? בניגוד למה שנוטים לחשוב, לא כל מי שיכול לעבוד ולא עובד הוא מובטל לפי ההגדרה. רק מי שמחפש עבודה (פונה ללשכת התעסוקה) ואינו מוצא עבודה נחשב מובטל. ישנם רבים שמסיבות שונות אינם עובדים וגם אינם מחפשים עבודה (חרדים, עקרות בית, חיילים וחיילות שרק השתחררו ועוד לא מחפשים עבודה, מובטלים שהתייאשו והפסיקו לחפש...) ולכן אינם נחשבים מובטלים. שיעור האבטלה הוא רק מספר המובטלים חלקי מספר האנשים שיכולים לעבוד.

7. ריבית

ריבית היא מונח בכלכלה שפירושו סכום הכסף הנוסף המשולם על ידי לווה למלווה תמורת הזכות שנותן המלווה ללווה להשתמש בסכום כסף מסוים (הקרן "קרן הלוואה" או "סכום הלוואה" או הקרן) למשך תקופה מסוימת (הקרן "תקופת הלוואה"). הלווה משלם למלווה את הריבית, בנוסף להחזר הקרן. במילים פשוטות ניתן לומר, כי הריבית היא "מחיר הכסף", או למעשה "המחיר" של העברת כסף מהעתיד להווה. בחלק מהדתות, ישנו על איסור על שימוש בריבית באופן כללי (ראו איסור ריבית בדת).

כשמלווים כסף, מצפים לקבל דבר מה בתמורה. שיעור הריבית הוא מספר חיובי שמודד את התוספת שמקבל המלווה. יש כמה סוגים שונים של שיעורי ריבית. בטווח הקצר, שיעור הריבית נקבע על ידי הבנק המרכזי. בטווח הארוך, הוא נקבע על ידי השוק ותלוי באינפלציה והערכות ארוכות הטווח של הכלכלה. המנגנון במסגרתו הבנקים המרכזיים שולטים בריבית קצרת הטווח נקרא מדיניות מוניטארית.

ריבית – מחיר שכירות הכסף. כלומר המחיר שאנחנו משלמים, או שמשלמים לנו, על הלוואה של כסף. למשל, הבנק הלווה לנו 100 שקלים עם ריבית של 10 אחוז לשנה. לאחר שנה נתבקש להחזיר לו 110 שקלים. ההפרש הוא "דמי השכירות" או הריבית וזוהי גם התשואה של הבנק.

8. **שכר מינימום** – חוק שקובע כי יש לדאוג למשכורת מינימלית לעובדים וכל תשלום מתחת למינימום זה הוא ניצול.

שכר המינימום הוא 5,300 ש"ח לחודש למשרה מלאה ו- 29.12 ש"ח לשעה

מדוע חוק זה חשוב?

https://www.kolzhut.org.il/he/%D7%A9%D7%9B%D7%A8_%D7%9E%D7%99%D7%A0%D7%99%D7%9E%D7%95%D7%9D

9. ביקוש

הביקוש הוא הרצון של הצרכנים לקנות מוצר מסוים במחיר מסוים.

דוגמא: מחיר חולצה 200 ₪, הצרכנים קונים 1000 יחידות, כאשר המחיר של החולצה יורד ל 100 ₪ הצרכנים מבקשים יותר יחידות.

הערה: לתת לתלמידים דוגמאות מחיי יום שלהם, איך הם קונים יותר בתקופת מבצעים או סוף עונה בגלל שהמחירים באותה תקופה הם נמוכים יותר, איך אנחנו כצרכנים מנסים לחפש את המחיר הנמוך על מנת לקנות יותר.

אפשר לבקש מהתלמידים לאסוף פרסומות מהעיתונות עבור מוצרים שונים ולנסות להשוות בין הרצון שלנו לאותם מוצרים כשמשלמים מחיר מלא וכשיש מבצעים.

הביקוש הוא הקשר בין מחיר המוצר לבין הכמות המבוקשת לאותו מוצר, הקשר הוא קשר גרסיבי, ככל שהמחיר עולה הכמות המבוקשת יורדת וההפך.

- האם תוכל לנסח משפט המבטא קשר בין מחיר מוצר לביקוש שלו?
- האם המסקנה שהגעת אליה נכונה בכל מצב?
- האם כל פעם שיש מבצע הנחות בחנות הצריכה למוצר עולה?

10. היצע

הקשר בין מחיר המוצר לבין הכמות המוצעת לאותו מוצר על ידי היצרן, ז"א היכולת או הרצון של היצרן ליצור מוצר מסוים ביחס למחיר של אותו מוצר בשוק. הקשר בין המחיר לבין הכמות המוצעת הוא קשר פרוגרסיבי, ככל שהמחיר עולה הכמות המוצעת עולה וההפך. כאשר מוכרים מוצר מסוים, כדאי ליצרנים שהמחיר של אותו מוצר יעלה, כי הרווח גדל וכדאי ליצרנים ליצור יותר ולמכור יותר במחיר גבוה יותר. **הערה: יש להבחין בהשוואה בין הביקוש להיצע, הביקוש תלוי בצרכן, הצרכן מעדיף מחיר נמוך על מנת שיוכל לקנות יותר, היצרן מעדיף מחיר גבוה כדי שהוא ירוויח יותר.**

לכל מוצר יש בראש ובראשונה יצרן, המנסה למכור את מוצריו לצרכן. במונחים כלכליים, היצרנים מייצגים את ההיצע, הצרכנים מייצגים את הביקוש. כיצד נקבעת אספקת הסחורות והשירותים לצרכנים? התשובה לכך מורכבת, ותלויה במידה רבה בכול ענף יצרני: האם החברות בענף רבות מאוד ומתחרות זו בזו, או שהתחרות היא קטנה ומתנהלת רק בין מספר קטן של חברות.

לעתים החברות המתחרות מחליטות להתארגן ולתאם את מחיריהן, ואז אנו קוראים לכך התארגנות קרטלית או קרטל. יכול גם להיווצר מצב שבענף כולו קיימת רק חברה אחת המוכרת את המוצר, ואז נקרא לחברה זו מונופול, שפירושו מוכר יחיד.

אם נבקר בשוק הכרמל בתל-אביב, למשל, נוכל לראות, מוכרי ירקות רבים. התחרות ביניהם גורמת לירידת מחירים. אולם במהלך ימי השבוע, המחיר לא ירד מתחת לגבול מסוים מפני שהמוכרים מעריכים את כמות הקונים הצפויה להגיע, ויודעים באילו מחירים יצליחו למכור את הסחורה. ביום שישי מוכרים רבים מוזילים את מחיר הסחורה, וההוזלות גדלות ככל שהשבת מתקרבת. התהליך הוא התאמה בין ההיצע הקיים אצל המוכרים לבין הביקוש.

לעתים, קיימת תחרות בין המוכרים, כשכל אחד מנסה להבליט את יתרונות הסחורה שלו על-פני הסחורה של המתחרים. הרעיון המסתתר מאחורי זה הוא, שמרגע שהצרכן שוכנע שהוא רוכש סחורה ייחודית, הביקוש שלו לאותה סחורה גדל, או במלים אחרות - נכונותו לשלם תמורת אותה כמות סחורה גדולה יותר. לחלופין, הצרכן יעדיף לרכוש במחיר הנתון סחורה רבה יותר מהסוחר יעקב מאשר מהסוחר יצחק. (מטח)

11. תחרות חופשית

תחרות חופשית: מצב בו הרבה יצרנים מתחרים על הצרכנים. איך עושים זאת? מבצעים? הורדת מחירים? שירות יעיל וטוב יותר. כל זאת על מנת למשוך יותר צרכנים. הסבר כיצד הצרכן מרוויח במצב של תחרות חופשית? הצרכן מרוויח מתחרות החופשית כי ככל שיש יותר יצרנים והם מתחרים ביניהם המחירים יורדים, ואולי השירות נעשה טוב יותר, ומחזרים אחרי הצרכן. לנסות ביחד עם התלמידים לתת דוגמאות למוצרים שיש להם הרבה יצרנים, ולהשוות בין המחירים השונים של אותו מוצר אצל היצרנים ואיך אנחנו הצרכנים מרוויחים מזה. אחרי שהתלמידים מבינים את המושג "תחרות חופשית" להציג בפני התלמידים את השאלה:

האם יש מוצרים שיש להם רק יצרן אחד?

12. מונופול

מונופול: מצב שבו יש יצרן יחיד או יצרן עיקרי לאותו מוצר. מצב בו אין ליצרן מתחרים, זה ההפך מתחרות חופשית, כי הצרכנים נאלצים לקנות רק מהיצרן השולט בשוק.

- מה החסרונות של מונופול לצרכן?
- אילו יתרונות יש למונופול ליצרן?

היצרן לא עושה מאמצים, לא נותן הנחות ומבצעים על מנת למשוך לקוחות כי כל הצרכנים שבויים שלו. כי הוא היחיד שמוכר את המוצר ושולט בשוק. הדוגמא הנפוצה ביותר למונופול בישראל היא חברת החשמל, מאחר והיא היחידה שמספקת חשמל לצרכנים ומכיוון שאין לה מתחרים, כל הצרכנים חייבים לשלם את חשבונות החשמל לחברה זו בלי אפשרויות מיקוח.

הערה: ככל שנותנים יותר דוגמאות התלמידים מפנימים את המושגים יותר וכדאי לקשר בין כל המושגים שנלמדו עד עכשיו, ולבקש מהתלמידים כל הזמן להשתמש במושגים נכונים כשהם עונים על שאלות.

13. גורם ייצור

כל דבר שעוזר בתהליך הייצור באופן ישיר או עקיף, כמו חומרי גלם (ברזל, עץ, פלסטיק) או מבנים וכו'.

בכלכלה נוהגים לקרוא למשאבים בשם גורמי ייצור, ומסווגים אותם לשלושה סוגים עיקריים: הון, עבודה וקרקע.

בגורם הייצור הון אנו נוהגים לכלול את כל המכונות, הציוד וחומרי הגלם הלא-מעובדים. כל אלה משמשים בתהליך הייצור.

בגורם הייצור עבודה כלולים כל סוגי כוח העבודה, והכוונה היא לא רק לאנשים העובדים, אלא גם לידע המקצועי ולהכשרה שרכשו. אלו קרויים גם הון אנושי.

בגורם הייצור קרקע הכוונה היא לאדמה עצמה, המשמשת לגידולים חקלאיים, לבנייה, או להקמת מפעלים ומשרדים. אך במושג קרקע כלולים גם המחצבים

שמתחת לפני הקרקע (כגון: נחושת, זהב, פחם) זכויות הדיג במים ואף זכויות הטיס באוויר.

זוהי החלוקה של גורמי הייצור לקבוצות, אך עלינו לזכור כי כאשר אנו מדברים על ייצור, כלומר על עשיית מוצרים, איננו מתכוונים רק למוצרים הנראים לעין, אלא גם למוצרים שאינם נראים לעין, ואשר בחלקם נקראים שירותים.

גם השירותים מסופקים ללקוח בעזרת אותם גורמי ייצור. השירות שמספקת מספרה, למשל, מתאפשר בעזרת קרקע - המקום שהמספרה ניצבת עליו, הון - הציוד המשמש את הספר במלאכתו, ושאר אביזרי המספרה, וכמובן עבודה - של הספר עצמו ושל עוזריו.

- לבקש מהתלמידים דוגמאות של גורמי ייצור תוך שימוש במושגים המתאימים.

כאמור, גורמי הייצור הון, קרקע ועבודה - נמצאים במחסור, מפני שלעולם אין די בכמה שיש כדי למלא את כל רצונות הציבור. וגם אם לעתים אנו רואים שאחד מגורמי הייצור נמצא באבטלה מסוימת, אין להסיק מכך שתופעת המחסור נעלמה, אלא המסקנה נוגעת לטיב הארגון הכלכלי באותו מקום ובאותו זמן.

14. מחסור

המחסור הוא הפער בין הרצוי למצוי, הפער בין הביקוש של הצרכנים לבין היכולת של המשק הכלכלי לספק להם.
לא כל מה שהצרכנים מבקשים, המשק יכול לספק להם.
א. כמות גורמי הייצור במשק מוגבלת. למשק יש יכולת מכסימלית שלא תמיד עונה על הדרישה ההולכת וגדלה ללא הגבלה.
ב. המחסור הוא דבר יחסי. אפשר למצוא מדינות עשירות שיש בהם מחסור, כי רמת החיים גבוהה, ולא משנה כמה מספקים תמיד קיימת דרישה מצד הצרכנים לספק עוד.

העובדים הם גם גורמי ייצור ויש להם חשיבות גדולה, כי העובדים הם אלה שיוזמים תהליך הייצור והם שהופכים את חומרי הגלם למוצרים מוגמרים.

קישורים

בנק ישראל – מידע לצרכנים

<https://www.boi.org.il/he/ConsumerInformation/ConsumerIssues/Pages/FinancialEducation.aspx>

<https://www.calcalist.co.il/world/articles/0,7340,L-3703074,00.html>

מונחים בכלכלה שכל אחד חייב להכיר

<https://www.calcalist.co.il/stocks/home/0,7340,L-4041,00.html>

מילון מושגים

משפחת שנקל חוגגת את יום המשפחה, אתר האוצר שלי – תכנים בנושא חינוך פיננסי

<https://haotzarsheli.mof.gov.il/Calculators/Pages/Family-Day.aspx>

האוצר שלי

<https://msl.org.il/book/%D7%9B%D7%9C%D7%9B%D7%9C%D7%94-%D7%91/%D7%9E%D7%95%D7%A9%D7%92%D7%99-%D7%99%D7%A1%D7%95%D7%93-%D7%91%D7%9B%D7%9C%D7%9B%D7%9C%D7%94-%D7%9C%D7%A4%D7%99-%D7%A1%D7%93%D7%A8-%D7%90%D7%9C%D7%A4%D7%91%D7%99%D7%AA%D7%99/>

מושגים בכלכלה

<http://www.baba-mail.co.il/content.aspx?emailid=44238>

חינוך פיננסי

https://kids.gov.il/money_he/about.html?1

אתר ממשל זמין

https://kids.gov.il/money_he/about.html?1

תקציב המדינה

<https://lib.cet.ac.il/pages/sub.asp?source=2581>

מילון מושגים – מטח

<https://timeout.co.il/%D7%9E%D7%91%D7%95%D7%90-%D7%9C%D7%9B%D7%9C%D7%9B%D7%9C%D7%94/>

מושגים בכלכלה

מהי בורסה

<https://www.protocol.co.il/consumer-price-index/>

מדד מחירים לצרכן 2019

<https://easyconomy.com/%D7%9E%D7%93%D7%93%D7%99%D7%9D-%D7%9B%D7%9C%D7%9B%D7%9C%D7%99%D7%99%D7%9D/>

מדדים כלכליים

<https://www.prosperity.com/globe/israel>